

ՀՈԳԵՎՈՐԱԿԱՆԸ, ՀԱՅՐԵՆԱՍԵՐԸ

(Մամբրե արքեպիսկոպոս Սիրունյանի ծննդյան
հարյուրամյակի առթիվ)

1988 թվականի հոկտեմբերի 16-ին եգիպտահայ գաղութը հողին էր հանձնում թեմի երկարամյա առաջնորդ գերաշնորհ Մամբրե արքեպիսկոպոս Սիրունյանի աճյունը:

Երուսաղեմի Պատրիարքարանի դիվանապետ Տ. Ծաֆե եպիսկոպոս Աճեմյանն իր դամբանականում մասնավորապես ասաց. «Այսօր մեզի տըխտոր պարտականությունը կը տրուի թաղելու մեծ դպրոցի մը՝ Արմաշի վերջին բարձրաստիճան եկեղեցականը: Իր թաղումով կարծեք մեր առջև անգամ մը եւս կը յառնեն այդ նոյն դպրոցին դոթողային դէմքերը՝ Եղիշե արքեպս. Դուրեան, Թորգոմ արքեպս. Գուշակեան, Գարեգին արքեպս. Խաչատուրեան եւ ուրիշներ: Մեր այդ մեծ եկեղեցականները երկու հիմնական նշանախօսքեր ունէին, որոնց հետեւեցաւ նաեւ Մամբրե արքեպս. Սիրունեան. ամոնք իրենց հոգիին լոյսը առին հայրենասիրութենէն եւ Արարատի կատարէն եւ իրենց հաւատքին ճրագը վառեցին Ա. Էջմիածինէն, եւ իրենց հօտը առաջնորդեցին հայրենասիրութեան եւ Էջմիածնասիրութեան զոյգ դրօշներուն ներքեւ»¹:

Ուղիղ կէս դար ձվիրաբերեց Մամբրե արքեպս. Սիրունյանը հայ ժողովրդին ու Մայր Եկեղեցուն: 1916 թվականին կուսակրոն քահանա ձեռնադրվելով ծառայեց՝ այրվելով հայրենյաց սիրով, իր ժողովրդին, Հայ Առաքելական Մայր Եկեղեցուն օգտակար լինելու վճռակամությամբ:

Մամբրե արքեպիսկոպոս Սիրունյանը (ավագանի անունով՝ Արշամ) ծնվել է Կսրիմում 1889 թվականին²: Նախնական կրթությանը զուգահեռ, որը նա ստանում է տեղի Արծնյան վարժարանում, եկեղեցասեր պատանին մանկուց անխափան մասնակցել է եկեղեցական արարողություններին

¹ «Ջահակիր», 1988 թ. 20 հոկտ., № 150, էջ 1:

² Եգիպտահայ «Ջահակիր» թերթը 1988 թվականի հոկտեմբերի 13-ի հ. 149-ում տպած մահախոսականում սրբազան հոր ծննդյան թիվը նշում է 1891 թ.: Սակայն 1927 թ. մարտի 4-ին Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գևորգ Ե կաթողիկոսին ուղղված Թորգոմ արքեպս. Գուշակյանի գրության մեջ Տ. Մամբրե արքեպս. Սիրունյանի ծննդյան թիվը նշված է 1889 թվականը (տես՝ ՀԽՍՀ Պետական Կենտրոնական պատմական արխիվ. 409 ֆոնդ. 1 ցուցակ. 4 մաս. 4786 գործ. թերթ 1—հետախույ՝ ՀԴՊԿԱ գործ № — և այլն): Հնգվելով արխիվային այս փաստաթղթի վրա, ստույգը նկատեցինք հիշյալ թվականը, մանավանդ որ լրագրային նշված նյութում հանդիպում են այլ անճշտություններ ևս:

Մամբրե արքեպս. Սիրունյան

Ս. Աստվածածին եկեղեցում իբրև դպիր՝ խրախուսվելով բարեպաշտ ծնողների՝ Սուրենի և Վարդուհու կողմից։ Մի փոքր անց ուսմանն ու դպրական պարտականություններին ավելանում է վարժապետական աշխատանքը մոտակա Զիթող գյուղում։ Ուշիմ և եկեղեցասեր Արշամը չի վրիպում Կսրնո հոգևոր առաջնորդների աչքից։ Տ. Սմբատ եպս. Սահադեթյանի կարգադրությամբ 1910 թվականին նա ուսանելու է ուղարկվում Արշամի հայրենի դպրեվանք, որտեղ, ի դեպ, ժամանակին ուսանել էր նաև ինքը՝ Սմբատ եպիսկոպոսը։

Արմաշի դպրեվանքը համրաճանաչ էր իր շրջանավարտներով։ Այդ տարիներին դպրեվանքի վանահայր-վերատեսուչն էր Տ. Մեսրոպ Ծ. վրդ. Նարոյանը (հետագայում՝ եպիսկոպոս) իսկ տեսուչը՝ Գարեգին Ծ. վրդ. Խաչատուրյանը (հետագայում՝ արքեպիսկոպոս)։ 1913 թվականի դեկտեմբերին Արմաշի համրահայտ Զարախափան Ս. Աստվածածին մենաստանի տաճարում Արշամն արժանանում է ավագ սարկավագի աստիճանի։ 1915 թվականի Մեծ եղեռնի օրերին Արմաշի վանքն ու դպրանոցը ևս զերծ չեն մնում արհավիրքից։

Թեոդիկը նկարագրում է Արմաշի վանքի փոխվանահայր և վերատեսուչ Տ. Մեսրոպ եպս. Նարոյանի և վանականների անլուր տառապանքները՝ Ի շարս այլոց Թեոդիկը հիշատակում է նաև Արշամ սրկ. Միրունյանին, որը «իր հոգևոր ծնողքեն՝ բանտէն ազատ արձակուող Նարոյեան սրբազանէ ձեռնադրուած ի Պոլիս»³։

Սակայն մինչև Կ. Պոլիս հասնելն ու ձեռնադրվելն Արշամ սարկավագը Նարոյան եպիսկոպոսի և Արմաշի վանքի հինգ այլ վանականների հետ անցնում է տառապալից մի ճանապարհ՝ զրկանքներով, կտտանքներով ու մահասարսուռ մղձավանջներով լի։ Նրանց աքսորում են նախ Էսքիշեհիր, ապա՝ Գոնիա։ Արշամը Գոնիայից ծախված փախչում է դեպի Կ. Պոլիս և ապաստանում Պատրիարքարանում՝ Տ. Զավեն Պատրիարք Եղիսյանի մոտ։ Ծուռով Գոնիայից Կ. Պոլիս է թերվում նաև Մեսրոպ եպիսկոպոսը և, «Գըտը Սիասի» քանտում 40 օր պահվելուց հետո, ազատ է արձակվում։ 1916 թվականի հոյիսի 17-ին Պոլսի Մայր եկեղեցում Արշամ սարկավագը ձեռնադրվում է կուսակրոն քահանա՝ Մամբրե անունով։ Նույն օրն էլ տեղի է ունենում վեղարի տվչությունը։

Սակայն արհավիրքը չէր անցել։ 1916 թվականի օգոստոսին այլ արմաշցիների հետ Երուսաղեմ է աքսորվում նաև Մամբրե արեղան։ Այստեղ նա ստանձնում է Ժառանգավորաց վարժարանի տնօրինությունը։ Այստեղ ևս, Երուսաղեմի սրբազան հողի վրա, թուրքական ջարդարար վայրագ միտքը նախճիր էր որոճում։ 1917 թվականի ապրիլին Ժառանգավորացը փակվում է և աշակերտական կազմի կեսից ավելին վերցվում թուրքական բանակ՝ «ծառայության»։ Այս անգամ, սակայն, աղետը կանխվում է։ 1917 թվականի աշնանը անգլիական զորքերը մտնում են Երուսաղեմ։ Եվ հայերը, որոնց գլխին կախվել էր նոր Տեր-Զորի սպառնալիքը՝ շունչ են առնում։

Մամբրե արեղան, որն այդ ընթացքում նշանակվել էր քաղաքային վարժարանում հայերենի և կրոնի ուսուցիչ, ստանում է նոր նշանակում։ Մեծ հայագետ, թարգմանիչ և եկեղեցական գործիչ Թորգոմ եպիսկոպոս

³ Թեոդիկ, Գողգոթա հայ հոգևորականության, Նյու Յորք, 1985 թ., էջ 358—362։

⁴ Ամդ, էջ 860։

Գուշակյանը այդ ժամանակ եգիպտահայոց հոգևոր առաջնորդն էր: Նկատելով ուշիմ արեղայի ջանադիր գործունեությունը, նրան քերում է Կահիրե՝ իբրև առաջնորդական փոխանորդ: Դա 1918 թվականի հուլիսի 12-ին էր: Առաջին հանդիպումը այն գաղթօջախի հետ, որին, անհշան ընդհատումներով, շուրջ կես դար հովվել է Մամբրե արքեպիսկոպոս Սիրունյանը: Սեպտեմբերին Ալեքսանդրիայի Ս. Պողոս-Պետրոս եկեղեցում Թորգոմ սրբազանը նրան շնորհում է գավազանի մասնավոր իշխանություն, իսկ դեկտեմբերին նա արդեն Պորտ-Սալիդում էր: Այստեղ մի հսկա վրանաքաղաք էր ստեղծված շուրջ 18 հազար գաղթական հայերի համար: Սարսափներից մազապուրծ հայերին աֆրիկյան կիզիչ արևը չէր տաքացնում: Օտար էր այն: Օտար էին Պորտ-Սալիդի ավազները, որոնց վրա հայ որբուկները ձողիկները ձեռքներն առած Ս. Մեսրոպի այբուբենն էին գրում... Հայեցի ջերմություն էր պետք նրանց, հայրենի ոգի: Եվ երիտասարդ առաջնորդական փոխանորդը, ինքն էլ եղեռնից մազապուրծ՝ սատար ու ապավեն եղավ այդ տնանկներին, միաժամանակ վարելով հայ բարեգործական ընդ. միության գաղթականային տեսուչի և վրանաքաղաքի բարեգործականի պատվիրակի պաշտոնները:

1919 թվականին գաղթականների ու որբերի մի մասը հույներով լեցուն վերադառնում է Կիլիկիա՝ Մերսին: Նրանց հետ էր նաև Մամբրե վարդապետը: Հենց Մերսինում էլ Սահակ կաթողիկոսից ստանում է ծայրագույն վարդապետի աստիճան: Խաթկանքն, ավաղ, կարճ տևեց: Դարձյալ գաղթ, դարձյալ տեղահանություն: Շուրջ 650 որբուհիների հետ Մամբրե ծ. վարդապետը տեղափոխվում է Լիբանան: Դա հրաժեշտն էր: Նա այլևս երբեք չէր տեսնելու Արևմտյան Հայաստանը...

1923 թվականի հունիսին Ալեքսանդրիայի ազգային իշխանությունը հրավիրում է նրան առաջնորդական փոխանորդի պաշտոնին: 1925 թվականին Հունաստանից Եգիպտոս են փոխադրվում հայ որբուհիներ: Երկու տարի Մամբրե ծ. վարդապետը մեծ ջանքեր է գործադրում հիշյալ որբուհիների խնամակալության գործում: Ալեքսանդրիայի Որբապաշտպան միության առաջարկով Թորգոմ արքեպիսկոպոսը բարեխոսական ճամակ է գրում Գերագույն Հոգևոր Խորհրդին՝ առաջարկելով «Բարեխօսել Ն. Ս. Օծուրին Ս. Հայրապետին մօտ, շնորհել նմին իրաունք վարդապետական ադամանդակուտ լանջախաչի, յատուկ օրհնութեան կոնդակաւ, ի վարձատրութիւն իր ծառայութեանց եւ ի քաջալերութիւն ապագայ գործունեութեան»⁵:

1927 թվականի ապրիլի 26-ի հմբ. 410 կոնդակով Գևորգ Ե կաթողիկոսը պարգևատրում է Մամբրե ծայրագույն վարդապետին ադամանդակուտ խաչով: Ծնորհակալական ճամակում (22/6—1927 թ.) Մամբրե վարդապետը գրել է. «Պահեցից Սուրբ Հայրապետ, ի սրտի իմում եւ ի հոգւոջ ընդ մշանի սրբոյ խաչիդ եւ զտիպ սիրոյ Հօրդ եւ Տեառնդ հոգեւորի եւ գուն եդից զամենայն աւուրս կենաց իմոց կացուցանել զանձն իմ արժանի սիրոյ հովուապետիդ Առաքելական Սրբոյ Եկեղեցւոյն»⁶:

1931 թ. Թորգոմ արքեպիսկոպոսը ընտրվում է Երուսաղեմի պատրիարք: Կահիրեի և Ալեքսանդրիայի միացյալ թեմական ժողովով Եգիպտահայոց առաջնորդական փոխանորդ է ընտրվում Մամբրե ծ. վարդա-

⁵ ՀՊԳԿԱ—409—1—4—4786—1:

⁶ Անդ, էջ 6:

պետը: 1952 թվականի հունվարի 8-ին Խորեն արքեպիսկոպոս Մուրադ-բեկյանի կողմից նրան շնորհվում է եպիսկոպոսական աստիճան⁷: Խորեն արքեպիսկոպոսը 1933 թվականի հունվարին ընտրվում է կաթողիկոս, և Մամբրե եպիսկոպոսը առաջին անգամ գալիս է Մայր Հայրենիք: Վերածնված հայրենիքը հուզում և ոգեշնչում է հայրենասեր եպիսկոպոսին: Ետդարձի ճանապարհին գրած նամակում նա մասնավորապես ասում է. «Երեւանէ միջէն Ռուսական սահմանագլուխ ոչ մէկ դժվարութիւն ունեցայ շնորհիւ մեր Կառավարութեան, որուն հանդեպ երախտագիտութեամբ լեցուած է հոգիս»⁸:

Մամբրե եպիսկոպոսը Եգիպտոս է վերադառնում մոր լիցք ատած: Նրա գործունեությունը մոր թափ է ստանում: Այդ են վկայում ադ տարիներին եգիպտահայ «Սրեն» լրագրում տպագրված Ս. Էջմիածնին և մայր հայրենիքին նվիրված ամենաբազմազան նյութերը, բազմաթիվ հանգսնակություններն ու նվիրատվությունները հոգուտ Հաստատանի և Ս. Էջմիածնի⁹:

Մամբրե եպիսկոպոսի եկեղեցասիրական, մարդասիրական և մշակութային-կրթական բեղմնավոր գործունեությունը ստանում է իր արժանի գնահատանքը: 1936 թվականին նա արժանանում է Ս. Գրիգոր Լուսավորչի շքանշանին, իսկ 1937-ին՝ ֆրանսիական կառավարության «Օֆիսի դ'Ակադեմի» շքանշանին: 1937 թվականի սեպտեմբերին Սուդանում ստեղծվում է թեմ և որոշվում է Խարթումում կառուցել հայկական եկեղեցի և դպրոց: Խորեն Ա կաթողիկոսը 1937 թ. սեպտեմբերի 18-ի հմբ. 509 կոնդակով օրհնում է այս գործը և Եթովպիայի ու Սուդանի թեմերի տնօրինությունը հանձնարարում Մամբրե եպիսկոպոսին:

1930—40-ական թվականներին եգիպտահայ գաղութը հիրավի եկեղեցական-ազգային, մշակութային լիարյուն կյանքով էր ապրում:

Հեղինակույիս քաղաքում այս ընթացքում կառուցված եկեղեցին, Կահիրեում հայոց գերեզմանոցի տեղի գնումը, Գալստյան և Նուբարյան վարժարանների բեղմնավոր գործունեությունը (առաջինում 39 ուսուցիչ, 790 աշակերտ, երկրորդում՝ 18 ուսուցիչ, 251 աշակերտ), ազգային ամենատարբեր կազմակերպությունների ջանադիր գործունեությունը Եգիպտոսի տարբեր բնակավայրերում՝ հիացմունք են առաջացնում: Ի լրացումն ասվածի բերենք 1935 թվականի ապրիլի 8-ին գրված նամակը, ուր Մամբրե սրբազանը նշում է «...այժմ ամեն բան կ'ընթանայ խաղաղությամբ և անդորրությամբ ճամբով: Փառք Աստծոյ, ժողովուրդը գոհ, առաջնորդարանցիս միշտ աշխատության վրայ, վարժարանները բացուած հայ մանուկներով, եկեղեցիցիս շէն ու պայծառ եւ լեցուն հաւատացելոց բազմութեամբ Եգիպտոսի հայ գաղութը նախանձելի կը դարձնեն յաչս օտարաց»¹⁰:

Լայնածավալ էր սրբազանի գործունեության շրջանակը: Իր նամակներից մեկում նա Խորեն կաթողիկոսին դիմում է միջնորդությամբ, ասելով, որ դոկտոր Ա. Ս. Պարոնիկյանը Գերմանիայում եղած 30 հազարանոց հայ գաղութի համար ուզում է բանալ «Խրիմյան ճեմարան»՝ կուսակրոններ կրթելու համար: Մամբրե սրբազանը նշում էր, որ գերմանահայերը պատ-

⁷ Աճդ, գործ 4804, էջ 1:

⁸ Աճդ, գործ 4805, էջ 8:

⁹ Աճդ, գործ 4822, էջ 1, 4839, էջ 2:

¹⁰ Աճդ, գործ 4826, էջ 84:

րաստ են հանգանակություն կատարելու սույն ճեմարանը բանալու օգտին¹¹:

Ծաղկում էր եգիպտահայ գաղութը՝ աչքը հառած Մայր Հայրենիքին, որը մույնպես վերելքի ճամփան էր բռնել: Սակայն աշխարհի վրա դարձյալ ամպեր էին կուտակվում՝ մոտավուտ էր Երկրորդ համաշխարհային պատերազմը: Առաջին իսկ օրվանից եգիպտահայ գաղութը ևս ոտքի ելավ բարոյապես ու մյուսապես սատար լինելու արհավիրքի մեջ գտնվող Մայր Հայաստանին: Հանգանակության դրամները, հանդերձանքը և այլն հայրենիք էին ուղարկվում հիմնականում Թեհրանի վրայով: Այդ ճանապարհով հետո ևս՝ 1945 թվականի սեպտեմբերին, հայրենիք է ուղարկվում, օրինակ, 10 հազար զուլգ կոշիկ¹²:

Պատերազմի ողջ ընթացքում չի թուլանում գաղութի հոգևոր և մշակութային կյանքը: 1944 թվականին Եթովպիայում Մամբրե սրբազանը օծում է հայոց նորաբաց եկեղեցիները, կազմակերպում թեմն ու մրա ժողովները, կատարում հանգանակություն՝ անգլիական 8000 ֆ. ստերլինգի չափով:

1945 թվականին պատերազմի հաղթական ավարտը հայ ժողովրդին սուրգեում է մի ուրախություն ևս: Նույն տարին կաթողիկոս է ընտրվում Գևորգ Զ Չորեքշյանը: Մամբրե սրբազանը մասնակցում է կաթողիկոսի օծմանը և մրա ձեռքից էլ հուլիսի 1-ին ստանում արքայության տիտղոս:

Դարձյալ խաղաղ աշխատանքի երգն էր թևածում Հայրենիքում, իսկ Սփյուռքում՝ մոր ներգաղթի ոգին: 1930-ական թվականների ներգաղթը չէր անցել եգիպտահայ գաղութով: Այլ էին 1940-ականները: Մայր Աթոռի Դիվանի արխիվում պահվում է Մամբրե արքեպիսկոպոսի սրտառույշ և խիստ բնութագրական նամակը՝ ուղղված Գևորգ Զ կաթողիկոսին՝ թվագրված 20/9—1046 թ., լիովին միմյանց ներգաղթի խնդիրներին: «Ուրախությամբ սարսուռ մըն է, որ կ'անցնի այժմ գաղութներու կեանքէն մերս՝ մեկ ծայրէն միւսը: Ոտքի ելած է գաղութաշխարհը պատասխանելու համար Հայրենիքէն, իր Կառավարութենէն եկած կոչին:

Դեպի Հայրենիք՝ այս է օրուան կարգախօսը ամենուրեք:

....Կենտրոնական Կոմիտէն 1946 թ. օգոստոսի 12-ին պաշտօնապես կոչ ուղղեց եւ հրաւիրեց եգիպտահայութիւնը արձանագրուիլ այս նպատակով հաստատուած հինգ գրասենեակներուն մօտ:

Վեհափառ Տէր, ցարդ արձանագրուողներուն թիւը հասած է 13 հազարի եւ եթէ մեկ քանի դժուարին հարցեր գտնեն բարոյք լուծումը, այս թիւը շատ դիրութեամբ պիտի բարձրանայ 15 հազարի, չ'ըսելու համար մինչև 20 հազարի:

Կը կազմակերպենք Հայաստանեան երեկոներ, հանդէսներ, դասախօսութիւններ՝ հայրենադարձի արժէքն ու մշակութիւնը ըստ արժանոյն բացատրելու, հասկացնելու համար մեր ժողովրդին: Մենք ոգեւորութիւն եւ խանդավառութիւն կը տիրէ մեր գաղութին ամէն դասակարգերէն մերս:

Բացարձակ հաւատք ունինք եւ համոզուած ենք, որ մեր ձեռնարկը պիտի պսակուի փայլուն յաջողութեամբ եւ մեր սիրելի ժողովուրդը ժպիտը իր դէմքին, գոհ եւ երջանիկ, պիտի թողու Եգիպտոսը յառաջիկայ տարուայ գարնան՝ ուղղուելու համար դեպի հայրենի աշխարհ, որուն կարօտով լեցուն եղած է իր սիրտը միշտ:

¹¹ Աճդ, գործ 5178:

¹² Աճդ, գործ 4882, Լջ 1:

Կը վստահեցնեն Ձեր Վեհափառությունը, որ պիտի աշխատիմ ամեն գնով եւ ամեն միջոցներով իրագործել Վեհափառ Հայրապետի հայրենաճուճը եւ ազգաճուճը ջանքերն ու բաղձանքները կատարած ըլլալու հասար իմ վրայ դրուած պարտականությունները եւ խղճի կատարեալ համդարտութեամբ եւ բաց ճակատ ներկայանալ Վեհափառ Հայրապետի եւ ստանալ Ն. Ս. Օծութեան օրհնութիւնը»¹³:

Ներգաղթը կայացավ: Մայր Հայրենիք եկան տասնյակ հազարավոր եգիպտահայեր: Իսկ գաղութի կլանքը շարունակվում էր: Ծարունակվում էր նաև սրբազան հոր հայրենանվեր գործունեությունը: Նույն՝ 1948 թվականին կաթողիկոսին գրած մի նամակով նա խնդրում է, որպէսզի հնարավորություն ստեղծվի Հայաստանում բանալ գաղութահայ (իմա՝ Սփյուռքի—Հ. Թ.) թանգարան, որի նախաձեռնությունն իրենց վրա էին վերցնելու եգիպտահայ Նասիպ և Թորգոմ Կարապետյան եղբայրները: 1947 թվականին արդեն պատրաստ էին Առաքել Պատրիկի նախագիծ-ծրագիրն ու յուրահատուկ ցուցադրական պլան-բացատրականը: Այս նախաձեռնությունը հետաքրքրում է նաև Հայաստանի կառավարությանը, որը կաթողիկոսական դիմումին պատասխանել է, որ Հայաստանի «Կառավարությունը սկզբունքորեն չի առարկում առաջադրված գաղափարի դեմ: Հայտնում է նաև, որ թանգարանի շենքի կառուցման հետ կապված խնդիրները քննության կառնվեն միայն այն ժամանակ, երբ բոլոր թեմերում կենտրոնացված գյուղերը Ձեր (կաթողիկոսի—Հ. Թ.) միջոցով կուղարկվեն կառավարական համապատասխան կազմակերպության»¹⁴:

Սա մի ծրագիր էր, որը, թերևս, ցայսօր չի կորցրել իր արդիական հնչելությունը, կարևորությունը և իրագործման անհրաժեշտությունը:

1951 թվականին Մամբրե արքեպիսկոպոսին է վստահվում նաև Հունահայ թեմի տնօրինությունը, իսկ 1952 թվականին նա կատարում է եկեղեցու հիմնադրման արարողությունը Սուդանի մայրաքաղաք Խարթումում:

Բարգավաճում էր նաև Եգիպտոսի գաղութը: 1953—1963 թթ. տարբեր բարերարների նվիրատվություններով կառուցվում են Հելիոպոլիսի Հայկական գերեզմանոցի Ամենայն Սրբոց մատուռը, Առաջնորդարանին կից «Աբգարյան Դարմանատունը»՝ Կահիրեում, Մարմինայի գերեզմանատան Ս. Գևորգ մատուռը, վերանորոգվում է Ալեքսանդրիայի Ս. Պողոս-Պետրոս եկեղեցին, հիմնվում Թորգոմյան ազգային մատենադարանը և այլն:

1963 թ. նոյեմբերին Երուսաղեմից վերադարձի ճանապարհին եգիպտահայ գաղութին հովվական այցելություն է տալիս Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Ս. Ս. Վազգեն Առաջինը:

Նոյեմբերի 7-ին Վեհափառ Հայրապետի ներկայությամբ Կահիրեի ամենաաջքեղ սրահներից մեկում արժանավորապես ճշվում է Մամբրե արքեպիսկոպոս Սիրունյանի կրոնական, ազգային և կրթական բնագավառներում կատարած գործունեության քառասունամյակը: Հրատարակվում է «Քառասունամյայ Յոթելեան» պրակը, որ մանրամասն լուսաբանված է սրբազան հոր կյանքն ու գործը:

1965 թվականի հունվարին Վազգեն Առաջինի հետ Մամբրե սրբազանը մեկնում է Ադիս Աբեբա՝ մասնակցելու Արևելքի Ուղղափառ Եկեղեցիների համաժողովին: Ապրիլի 25-ին՝ Մեծ Եղեռնի կեսդարյա տարելի-

¹³ Աճ, գործ 4868, էջ 3—4:

¹⁴ Աճ, գործ 4854, էջ 1:

ցին, Կահիրեի Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցու բակում նա կատարում է Նահատակաց հուշարձանի բացումը:

1966 թվական, հուլիսի 17: Կահիրեի առաջնորդարանի դահլիճը լեփ-լեցուն է խանդավառությամբ: Նշվում էր Մամբրե արքեպիսկոպոսի կուսակրոն քահանայության օծման կենդարյա հոբելյանը:

Բոլորը գիտեին, որ նախապատրաստություններ են արվում այս հիսնամյակն առավել մեծ շուքով նշելու համար: Սակայն ոչ մեկի մտքով չէր անցնում, որ ընդամենը մի քանի ամիս անց՝ հոկտեմբերի 13-ին, պիտի լսեին նրա մահվան բոթը...

Մամբրե արքեպիսկոպոսի մահվան առիթով Վեհափառ Հայրապետի լիողնից տրված հեռագրում ասված էր.

«Խորը կսկիծով ստացանք Ձեր հեռագիրը, Մամբրե արք.՝ մահը մեծ կորուստ մըն է մեր Եկեղեցիին:

Կ'աղոթենք իմ հոգւոյն խաղաղութեան եւ փրկութեան համար Յանւր-օսկան լոյսին մէջ»¹⁵:

Թաղումը հիշարժան էր: Գաղութը հրաժեշտ էր տալիս մի հայրենասեր գործչի, որն իր կենդարյա գործունեության ընթացքում ձեռնադրել էր շուրջ երկու տասնյակ հոգևորականներ, գրել ամենատարբեր բնույթի հոդվածներ, քարոզներ ու դասախոսություններ՝ մշակութային, հոգևոր և ազգապահպանման խնդիրների շուրջ, ծավալել կազմակերպչական ու լուսավորչական լայն գործունեություն:

Եղեռնից մազապուրծ, օտար ափերում, աչքը հայրենյաց լեռներից ծագող արևին ու Մայր Էջմիածնից բխող հավերժ կենդանի Լույսին Մամբրե արքեպիսկոպոսն իր եռանդով, խոսքով ու գործով պահեց ու ծավալեց ոչ միայն եգիպտահայ, այլև Միջին Արևելքի այլևայլ շրջաններում գործող հայ Սփյուռքն ու Եկեղեցին: Ու թեև դյուրին չէր ավ նրա ուղին: Թեև Սփյուռքին բաժին ընկնող դառնություններից շատերը ճաշակեց նա իր հոտի հետ միասին, բայց չդավաճանեց իր հավատամքին, որը հենց ինքը հրաշալիորեն ձևակերպել է Խորեն Ա. կաթողիկոսին ուղղված 8/4—1935 թվակիր մի նամակում, «Հայ եկեղեցականը, մանաւանդ անոնք, որ կուսակրոն ուխտով մը նուիրուած են Ազգիս ու Եկեղեցիս ծառայութեան՝ միշտ պէտք է զգան քաջութիւն իրենց մէջ դիմագրաւելու համար այն բոլոր չարամիտ ու չարահմար յարձակմանց, որոնք կ'ուղղուին իրենց»¹⁶:

Այսպիսի քաջ ոգով դաստիարակվելով Արմաշի դպրեվանքում և կոփվելով Եղեռնի դաժան ճամփաներին՝ Մամբրե արքեպիսկոպոս Սիրունյանն այսպիսին էլ մնաց միշտ...

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹԱՔՈՒԿՅԱՆ

¹⁵ «Զառակիր», 19 հոկտ. 1966 թ., № 149, էջ 1:

¹⁶ ՀՊՊԿԱ—409—1—4—4828. էջ 1: